

El follet té una especial mania envers les dones no gaire endreçades, i envers les que han anat a dormir sense rentar els plats.

Les antigues creences, els rites de religions perdudes, superades i combatudes pel Cristianisme, i els mites d'ascendència mil·lenària que es perden en l'obscuritat del temps, els conserva la tradició popular i la ingenuïtat de l'home senzill com un llegat avial transmès de pares a fills en el transcurs dels anys, malgrat el canvi incessant de les modes i les formes de vida, i malgrat també el progrés constant que fa la civilització en el seu camí cap a una aparent existència més fàcil de l'home. Tot aquest tresor tradicional viu profundament en la mentalitat del poble, avui com ahir, i possiblement com sempre, perquè és un fet evident que l'home és igual ara que fa mil anys, i que el seu terror religiós davant la mort i el misteri de la vida, davant les forces ocultes o desbocades de la naturalesa i davant els fenòmens difícilment explicables per la raó, segueix vivint amb la mateixa força dintre la seva ànima.

Però aquesta transmissió i conservació no resten prou explicades encara per les circumstàncies que hem assenyalat suara mateix. N'hi ha una altra de tan evident i d'una força tan poderosa com aquelles: és el poder de la imaginació i la capacitat lírica i poètica de l'home, tant de l'home culte com del camperol i el muntanyenc. Sentor explicar per boca d'un bon recitador convençut de la

veritat i de la realitat d'allò que narra pausadament i segura, les malifetes amb què es diverteix el follet en els estables de casa seva, la roba estesa per les encantades en les nits de lluna, o les rondes adolorides del Mal Caçador, és assistir a l'espectacle d'un món de poesia i de somni entreobert tot de sobte per la màgia de la fantasia i del candor.

Recollir tot aquest material fluctuant i dispers, patrimoni de tots i propietat de ningú, llegat dels segles i afaïonador del caràcter d'un poble, té un doble interès. Servirà sempre a l'estudiós de l'etnografia i del folklore, el qual sabrà trobar en ell el ressò d'antigues creences adormides sota la nostra civilització, i podrà fer-ne ciències. Però servirà també de nodriment al poeta i a l'home que necessita de l'imponderable de la lírica per comprendre la veritat espiritual, l'única, al capdavant, que pot salvar-nos i redimir-nos.

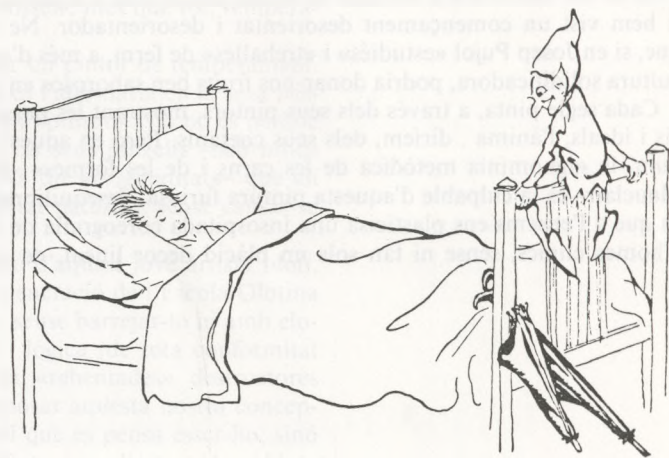
Possiblement el mite menor més suggestiu i més subtilment líric i deliciós de les comarques pirinenques sigui el del follet, tan estès per totes les terres gironines i particularment per la comarca d'Olot. No obstant, aquest geni menor no pertany d'una manera absoluta —com tampoc les encantades i altres mites petits— a una comarca determinada, sinó al fons comú tradicional de gairebé tots els pobles llatins. Amb tot, insistim que a Olot i a les encontrades veïnes viu amb una vida intensa i amb una remarkable diversitat de facetes que el fan més ric, variat i suggestiu que en altres indrets.

Tal vegada no trobaríem un sol pagès que no estés convençut del que ell té per una veritat incontestable, ço és, que el follet, aquest geni endimoniat i trapella, ha trenat més d'una vegada les crineres i les cues de les eugues del corral i de l'estable de casa seva. Tots, o gairebé tots els camperols, us diran que en una o altra ocasió, en despertar-se i anar a cercar l'euga, li han vist la crinera i la cua perfectament trenades, o amb els pèls tan enredats, que de cap manera no han pogut desfer els manys que el follet a la nit s'ha entretingut a lligar. Aquest fet és l'astorament fins i tot de persones de posició i de cultura ben solides, que han observat aquesta circumstància tan particular.

Com a variants de la trenada de la cua i de la crinera de les eugues, hom recull sovint que a més a més el follet enreda les de tota bèstia de càrrega, sigui mul, cavall o rocí, i fins i tot la cua de les vaques i el pèl de les cabres.

El follet és una mala personeta. Si no rep un tracte ben amorós de la fa-

EL FOLLET EN LES TERRES OLOTINES

mília en què viu o de les bèsties dels estables que hi conviu, s'enfada i fa de les seves. Algú ens ha contat, per exemple, que l'euga que tenia morí de les garrotades que el follet li administrava cada nit. Deia que el despertava el soroll dels salts i els renills de la bèstia, i que acudia de seguida al corral i veia l'euga desesperada, però que no atalaiava enlloc el follet, que s'havia amagat. Un altre recitador ens deia, en canvi, que el follet que tenia a casa estava content de l'euga i que l'amanyagava sempre; a la nit anava a l'estable, raspallava el pèl de l'euga, li trenava amb gran cura la crinera i la cua, la cavalcava i anava a fer una passejada amb ella; després tornaven al corral el follet i l'euga, i aquell l'abeurava i li donava menjar abundant.

Aquests canvis d'humor del petit geni, es trasllueixen també en altres fets més o menys semblants als esmentats, i tan segurs i reals com ells, segons la credulitat dels recitadors. Així, en les cases on el follet té simpaties, cura de la neteja de la cuina, dels corrals, dels graners i de les golfes. Però això s'esdevé molt poques vegades. Generalment el follet es comporta malhumoradament i en pugna contra la família amb la qual conviu. Llavors és freqüent sentir com a la nit remou els mobles de les habitacions on no

dorm ningú, com esgarria el gra dels sacs, com fa moure o tira per terra els tupins, els plats i la vaixel·la de la cuina. I això és desesperant per als moradors de la casa; i ho és encara més perquè, ultra que no poden dormir en tota la nit, quan acudeixen al lloc del soroll, ho troben tot en ordre i tal com ho havien deixat la vigília, com si no hagués passat res. Però així que es tornen a ficar al llit, novament senten el gran terrabastall a la cuina, al graner, a les habitacions o als corrals. Té una especial mania envers les dones no gaire endreçades, i envers les que han anat a dormir sense rentar els plats. Durant la nit, se'n venja fent fressa a la cuina i simulant que romp la vaixel·la, o bé tornant a parar taula i deixant-hi al damunt els plats bruts de la vigília (1).

El follet és també el causant d'una altra malifeta de la qual són víctimes molts camperols. Gairebé tots asseguren d'una manera terminant, especialment les dones, que quan s'han posat al llit, en ésser al primer son o en aquell estat de semi-inconsciència que el precedeix, han sentit una angoixa i un ofec i com una paràlisi momentània, degut a un pes extraordinari posat damunt el pit que els ha impedit respirar a penes i moure els braços i les mans. Diuen que és el follet que se'ls arrapa al pit i els ofega. A

la comarca, hom no dóna a aquesta forma de follet un nom determinat. Algú, però, ens ha contat que es tracta de la *pesadilla*, nom que és corrent i general a l'Alt Ripollès i a la vall de Ribes de Freser. En altres indrets, se'l coneix amb el nom de la *pesanta*.

Les formes que revesteix el follet ofegador, la *pesadilla* o la *pesanta*, són molt diverses, i podem dir que no n'hi ha cap de ben determinada. No obstant, la més freqüent és la d'una «feram» peluda, d'un pes força considerable. Per a altra gent, és com un gat pelut i negre. No falta qui està convençut que és un tros de plom, com una bona velleta d'Olot mateix que ens deia que una nit, quan la sentí damunt del pit, es va armar de valor, va alçar el cap i li va ventar una queixalada; llavors va constatar que era de plom. Afegia que aquest follet tan pesat, en caure a terra, va fer un gran *xap!*, i que mai més no va tornar.

Més d'acord amb la forma tradicional d'aquest petit mite, és la que ens en dóna una curiosa versió recollida a Santa Pau, que hem obtingut després en altres encontrades olotines. Un camperol es trobava un matí tot emmurriat. En preguntar-li les causes del seu malhumor, contà que aquella nit es despertà tot d'una perquè sentia que la seva muller respirava fatigosament, com si s'ofegués. Encengué el llum i veié el follet arrapat al pit de la dona. Aleshores el follet caigué a terra amb el *xap!* característic. «Era un home net de cosa d'un metre d'alt, que portava un barretinet vermell al cap. Jo que sí —deia el recitador— que li encaro l'escopeta que sempre tinc al capçal; i ell em mira, em fa llengots i fuig pel forat del pany».

Per fer fugir aquest follet d'ofec, a Olot i la comarca hom es val de les maneres corrents per tal que no torni més el follet en general, i que ara mateix detalla-

rem. En altres encontrades, és creença que el fet de tocar la *pesadilla* o de poder exclamar «Jesús meu!» o «Mare de Déu», basta per a fer-lo desaparèixer per sempre.

Per evitar que el follet entri a les cases, convé posar un plat d'aigua sota el forat del pany, el porticó, porta, finestra o qualsevol lloc per on pugui penetrar. En saltar cap a dintre, bolcarà el plat i voldrà collir l'aigua; com que no podrà fer-ho, es passarà la nit desesperat i mai més no vindrà. Allò més freqüent és servir-se d'un plat de mill en lloc d'aigua, com passa per exemple al Mas Freixeneda (Sant Privat d'En Bas). El petit geni és extraordinàriament polit, net i ordenat, i sofreix pel desordre que suposa haver dispersat el mill per terra. Agafa curiosament el mill gra per gra amb els dits polze i índex de la mà dreta, i els va posant sobre el palmell de l'esquerra. Però succeeix que té les mans foradades, i a mesura que va posant els grans de mill a l'esquerra, li van caient pel forat, i així es passa tota la nit, fins que, enfurismat i cansat, desapareix. També és freqüent creure que, degut a la circumstància que el follet no vol que ningú sàpiga per on passa, si hom posa cendra pel lloc on acostuma a entrar a la casa, desapareix per sempre.

Una tradició recollida a Sant Joan de les Abadesses, que fa referència a Olot, ens diu que en una casa de Vora Tosca —en realitat Bosc de Tosca— hi havia un follet que molestava els masovers. Una vella ens assegurà que l'entreuria per sempre més mitjançant dotze clofolles

de ceba. Va posar un xic de sal a cada una i les deixà prop del lloc per on entrava el follet. Quan vingué, topà amb una clofolla i escampà la sal per terra. Va intentar recollir-la i no va poder. Llavors exclamà, contemplant les dotze clofolles:

*—He vist Vora Tosca una ciutat
quan Olot era tot just prat,
i mai no havia vist tant plat
amb tan poc cuinat.
Quan Olot serà ciutat,
Vora Tosca serà prat.*

Però el follet es venjà d'aquella casa, segons ell mateix vaticinava en els dos darrers versos. Al cap de poc, Vora Tosca o Bosc de Tosca, que era llavors una gran ciutat i Olot només un prat, fou destruïda per un terratrèmol, i es construí la ciutat d'Olot més enllà (2).

Hem de remarcar que el follet és, segons hem pogut anar observant en el transcurs de les línies precedents, un geni eminentment familiar, és a dir, que pertany a la família i no a la casa on aquella viu. Per il·lustrar aquest caràcter particular i definidor de l'essència del petit mite, és molt curiosa una tradició, sobre la qual donarem tres variants recollides per nosaltres fa poc. Una d'elles diu que una família, cansada dels sorolls i les malifetes del follet, va decidir

abandonar la casa precipitadament. Van carregar la carreta de pressa i es van posar en camí. Però heus ací que el noi gran de la casa es situà rera la carreta i veié, tot astorat, que el follet anava còmodament assegut al darrera. L'altra versió ens conta el mateix, però amb la particularitat que tota la família veu el follet enfilat dalt d'un pal de la carreta. Llavors, la mestressa li pregunta:

—Però, on vas tu, mala pell?
—Oh, veureu: allà on aneu vosaltres...

I la pobra família decideix tornar-se'n a la casa.

La tercera versió, recollida a Sant Feliu de Pal·lerols, és de les més freqüents. Després d'haver carregat la carreta prestament, procurant no fer gaire brogit, es posen tots en camí. La dona de la casa diu llavors:

—Espereu una mica. Ara recordo que hi he deixat l'escombra...

Aleshores senten una veu que els diu:

—No cal! Ja la porto jo...

Era el follet, que treia el cap pel mig de l'embalum de mobles i objectes del carro, i els ensenyava l'escombra amb cara innocent, però fent la rialleta per sota el nas. Van decidir, és clar, tornar tots enrera.

Per aquestes encontrades el follet és qui, segons la veu popular, passa a les nits pels corrals i aixolla o esquila la cua, la barba i els pèls de les cabres. Quan això succeeix, s'esdevé immediatament un gran temporal de pedra que ho asola tot. No obstant el follet, malgrat que és un trapella, no és pas tan dolent com per fer semblants coses. Volem dir que aquesta

atribució de la tossa de les cabres és absolutament gratuïta, puix que qui aixolla el bestiar cabriu i provoca els temporals són les bruixes, no el follet, segons la tradició oral d'altres comarques.

A Olot i a la comarca, sembla haver-se perdut la creença que afirma que al vent arremolinat i veloç que s'alça sobtat i que en un no-res s'emporta igual un paller que un teulat, hi va el *follet de vent*, que és un «mal esperit que va amb el vent», segons ens assegura un recitador de Campelles (Vall de Ribes). Aquesta creença coincideix curiosament amb el mite germànic conegut amb el nom de *Silf*.

Aquestes són les notícies més corrents que hom recull sobre el follet, el geni familiar que ronda en la nit pels corrals, les cambres i les cuines de la pagesia gironina i especialment de l'olotina. És el geni que cura de l'ordre i de l'endrega de la casa, que és molest i trapella quan no se li demostra gaire afecte, però que, a pesar de ser enjogassat i divertit a expenses de la tranquil·litat dels homes, forma part del caliu de la llar i vetlla, com una presència ancestral i antiga, el sentit de la continuïtat de la família, sobrevivint l'efímera existència dels homes i de les coses individuals i caduques.

JOSEP ROMEU I FIGUERAS

Publicat a:

«Juegos Florales de Olot».

Aubert, 1952

(1) Remarquem que aquesta tradició, coneguda en altres indrets, no ha estat recollida per nosaltres a les terres olotines fins a la data.

(2) Aquesta curiosa tradició revesteix infinitat de variants. La que hem transcrit suau, va aplicada al follet. Altres es refereixen a fantasmes, i altres, en fi, com és el cas d'una recollida a Olot mateix, procedent de Batet, al diable. El fet més interessant és la consciència popular, reflectida en els versos apuntats, del terratrèmol i la reconstrucció d'Olot. Recordem que a mitjans segle XV Olot fou destruït per una d'aquestes commocions sísmiques.